

„...élt öt és fél esztendő”

Balázs János képei

SZUHAY PÉTER

Balázs János.

Kálmán Maklár Fine Art Galéria, 2017. V. 25. – VI. 17.

Képeim rakáson hallgatnak
összekapaszkodva.
Sokszor széthányja őket
a kíváncsiság sodra.
Egyiket lökik oldalt,
a másikat taszítják hasra,

a harmadikat elnézik hosszan
és emelik magasra.
Ez nagyon szép! – mondják,
de ugyanaz valahány!
Ennyi sok kép, hogy teremhetett
e szűk térnek szegényes talaján?

fotó: Berényi Zsuzsa

Horn Péter és néhány műgyűjtő barátja, akik nem titkoltan nagyon szeretik Balázs János művészetét (képzőművészeti alkotásait és irodalmi munkásságát), úgy döntöttek, hogy a művész halálának negyvenedik évfordulóján negyven képet felvonultató kiállítással emlékeznek meg az egykori „remetéről”.

Korábban, 2015-ben már születésének száztedik évfordulóján szülővárosában, Alsókubinban (Dolny Kubin), majd életének tényleges helyszínén, Salgótarjánban rendeztek a Dornay Múzeum anyagából kiállítást. Ekkor már évekkorábban megjelent a Kiesebach Galéria kiadásában a *Cigány méltósággal* című, az életművet felölelő monográfia, mely egyaránt válogatott a közgyűjtemények (így a kecskeméti Naiv Múzeum, a salgótarjáni megyei múzeum, a Magyar Művelődési Intézet és a Képzőművészeti Lektorátus), valamint magángyűjtemények anyagából, köztük a teljes Horn-gyűjteményt bemutató. De a végső cél egy átfogó Balázs János-életműkiállítás lenne.

De ki is hát Balázs János, s miért is érdekes a számunkra? Esszenciálisan az alábbi választ adhatjuk: mert Balázs János a hétköznapi világról való lemondás által teremtett magának általunk is csodált s talán irigyelt világot. Kicsit kifejtve pedig: Balázs János társadalmon s ilyenformán (hivatalos) művészetén kívüli magányos ember, nőtlen, agglégény, család nélküli és közösségen kívüli remete volt. Gyermekek- és fiatal korában öregemberekkel, öregember korában fiatalokkal „barátkozott”: tanult, majd tanított. Különc volt mindig is; nem zavarta, ha gúnyolják, ha félnek tőle, ezeket mindig arra használta fel, hogy „szétlásson a világban”. A természettel élt szoros kapcsolatban (s a természet alatt értette a gombászást, a csipkézést, de a szőnyeggyűjtést is a haldán), s nem a cigánytelep lakóival, akik pedig a szomszédai voltak. Két osztályt végzett, s mégis,

fotó: Berényi Zsuzsa

az irodalom klasszikusai mellett filozófusokat olvasott. Világot teremtett magának, előbb az írásaiban – verseiben, filozófikus elmélkedéseiben –, majd a véletlennek (és fiatal barátainak) köszönhetően a festészetben is. A közvetlen környezetének megfigyelésétől (a realiztikus ujjgyakorlattól) a nagy példaképek ihlette kreatív másolatokon át hamar eljut világteremtő és keletkeztető mitológiáig és világelpusztuló vízióinak félelméig.

Balázs János életét kortársai és kiváltképp tanítványai három szakaszra osztják. Az első a születésétől 1968-ig tartott. Néhány éves, amikor muzsikos édesapja meghal, ekkor hazaköltözik Tarjánba. Az első világháború megszakítja iskoláit, a második besorozza, majd hadifogságba ejti. Innen visszatérve lényegében nem hagyja el a várost, egyedül a közeli erdőbe gyűjtögetni, a haldára szemet szedni jár, de még a könyvtárba sem ment el, jóllehet „falta” a könyveket: történelmi és művészettörténeti képeskönyveket és rengeteg szépirodalmat olvasott. Ezeket a műveket kezdetben barátja, majd 1968-tól (s innen

BALÁZS JÁNOS:
Fürdőzők, 1974,
olaj, farost,
60×80 cm

BALÁZS JÁNOS: Cím nélkül, 1975, olaj, farost, 59×79 cm

kezdődik a második korszak) annak fia, Botos Zoltán és fiatal rajongói hozták neki. Előbb csak könyveket, majd ecsetet, festéket és vásznat, s az idős ember újra elkezd alkotni. Jóllehet, az első képek „modellje” a Pécskő-domb (a cigánytelep) mint táj és mint az emberi interakciók helye és az erdő volt, de ezt követően Balázs János világát nem a közvetlen valóság megtapasztalásából, hanem a könyvek közvetítette virtuális és vizuális világból építette fel. Mindent olvasott a Képes Történelemtől a klasszikusokon át a képzőművészeti zsebkönyvtár darabjaiig. S közben ontotta magából a festményeket; Moldován Domankos, majd Kernács Gabriella filmfelvételeket, később Tóth István még a telepi korszakból fényképeket készített, ahol a mester „putrija” kívül-belül a festményeivel van teleaggatva.

1971-ben a Magyar Nemzeti Galéria képeket vásárolt tőle. Gyűjtője és méltatója, F. Mihály Ida így írt róla: „Balázs legigazabban a festészetben talált önmagára. Elzárt életmódjának tulajdonítható, hogy képteremtő erejét nem befolyásolta a mások által megfogalmazott vizuális információk áradata, sem a film, sem a televízió. Visszatarthatatlan folyamként áradó képteremtő fantáziája bizarr tárgyi, ornamentális és absztrakt formákat sodor magával. Balázst a lét rejtélyein töprengő hajlama, fantasztikumok iránti vonzalma inspirálta víziói megfestésére. Képeinek gondolatisága bonyolult, sejtelmes, homályos jelképekkel tüzdelte. Ábrázolásmódjára az esetek többségében az aszimmetria jellemző. Kompozícióin ritkán alkalmaz perspektívát. A teret egymás mellé, egymás fölé helyezett motívumokkal – szinte keleti módon – érzékelteti. Ritkán hagy üres felületet, a reális motívumok közé néha amorf, néha pedig biológiai formákra emlékeztető alakzatokat komponál!”

A harmadik korszak lényegében 1975-tel kezdődik, amikor a telepet felszámolják, s az idős festőnek a szomszéd Rokkant-telepen házat kínálnak: vezetékes vízzel, villannyal, gondozóval, étellel-itallal. Az élet megváltozik, vége a remeteségnek. Erről a folyamatról Szepesi József író-költő, az egyik fiatal barát így írt: „ő maga tűrte el legkevésbé a személye köré mesterségesen

tákol mítoszkorlátokat. Egyedül élt, módja volt rá, hogy megismerhesse önmagát. Félt a sikertől, mert sejtette benne sorsa tragikumát. A hírnév elleni küzdelemben azonban menthetetlenül alul maradt. A sejtett, de sohasem tapasztalt élettémények nagyszerűségét hatvanhat éves korára ismerte meg. Ez újjászületését s egyszersmind vesztét is jelentette. Az emlékezet síremlékén azóta ez a felirat áll: itt nyugszik a hetvenkét éves korában elhunyt Balázs János festőművész: élt öt és fél esztendőt...”

Cigány festő volt-e Balázs János, vagy csak egy – s nem akármilyen – festő, aki a cigánytelepen élt? „Én itt élek 63 éve a cigányság között, de én mondhatom azt, hogy én nem voltam barátja itt jóformán senkinek se, csak azoknak az öregeknek, amikor én még 12 éves voltam (...). De az utána következő évtizedekben én bizony elzártam magamat tőlük. És hogy ne hazudjak, hát nem is tudom kifejezni, valahogy nekem nem tetszett az ő életmódjuk. Nem azért, hogy én valakinek éreztem magamat! Igen, valakinek voltam érezve ön lényemben, mert tartogatott bennem valami Gondviselés mindig olyan anyagot, ami engemet el is különített tőlük.”

S hogy megérdemelni-e a közel háromszáz ránk maradt festményből és a csak dián ismert mintegy harminc reprodukcióból egy életmű-kiállítást, arra Balázs János adja meg a filozofikus választ: „Egyik oldalon szemben áll egymással a szellemiség nagysága a fizikai óriással, amott az erkölcs megtépázott Istene a minden üdvösségre veszt jelentő ördöggel. Győzelem se itt, se ott nem keletkezik: nem ám! Mert győzelem nem volt, most sincs: nem is lesz soha! De hogy a művészet remekei ebből keletkeznek, születnek, az megdönthetetlen igazság!”

BALÁZS JÁNOS: Cím nélkül, 1975, olaj, farost, 58,5x78,5 cm

fotó: Berényi Zsuzsa